

Jakub Biernat

Odpowiedzialność spadkobierców za długi spadkowe po dziale spadku. *Uwagi de lege ferenda*

Uwagi wstępne

Uregulowanie instytucji odpowiedzialności spadkobierców za długi spadkowe na gruncie większości systemów normatywnych opiera się na przyjęciu określonej relacji pomiędzy dwiema przeciwstawnymi tendencjami. Pierwsza z nich zmierza do zapewnienia ochrony interesów wierzycieli spadku¹, druga natomiast do zapewnienia ochrony interesów spadkobierców². W skrajnym ujęciu, uwzględnienie pierwszej ze wskazanych tendencji prowadziłyby do przyjęcia nieograniczonej odpowie-

¹ Przez wierzycieli spadku rozumieć należy wierzycieli spadkodawcy, których wierzytelności względem spadkodawcy nie wygasły z chwilą otwarcia spadku, lecz przysługują nadal względem spadkobierców oraz wierzycieli, których wierzytelności powstały w związku z otwarciem spadku i przysługują względem spadkobierców – por. na ten temat np.: E. Skowrońska, *Odpowiedzialność spadkobierców za długi spadkowe*, Warszawa 1984, s. 20–26.

² Pośrednio również innych podmiotów, np. wierzycieli spadkobierców.

działności spadkobierców za długi spadkowe, zaś uwzględnienie drugiej – do całkowitego jej wyłączenia. Unormowanie instytucji odpowiedzialności spadkobierców za długi spadkowe gwarantujące wyważenie stopnia ochrony zapewnianego normatywnie różnym podmiotom prawa, wymaga odwołania się w odpowiednim zakresie zarówno do jednej, jak i drugiej ze wskazanych tendencji. W konsekwencji przyjmuje się, co do zasady, że spadkobiercy ponoszą odpowiedzialność za długi spadkowe, która to odpowiedzialność jest wszakże zwykle ograniczona z mocy obowiązujących norm prawnych lub może zostać ograniczona wskutek podjęcia przez spadkobiercę określonego zachowania, w szczególności zaś, wskutek złożenia określonego oświadczenia woli³.

Zakres odpowiedzialności spadkobierców za długi spadkowe

Ustalenie zakresu odpowiedzialności spadkobierców za długi spadkowe polega w pierwszym rzędzie na określeniu, jakimi prawami majątkowymi i w jakich granicach odpowiadają spadkobiercy. Ustalenie zakresu odpowiedzialności spadkobierców za długi spadkowe jest zatem zwykle związane z jej ograniczeniem. Ograniczenie odpowiedzialności spadkobierców za długi spadkowe ma, co do zasady, charakter przedmiotowy lub rachunkowy. W pierwszym przypadku spadkobiercy odpowiadają za długi spadkowe nie całym swoim majątkiem, lecz wyłącznie prawami majątkowymi wchodzącymi w skład majątku spadkowego (odpowiedzialność *cum viribus hereditatis*). W drugim zaś, spadkobiercy odpowiadają za długi spadkowe, co do zasady, całym majątkiem, ale tylko do wysokości wartości praw majątkowych wchodzących w skład majątku spadkowego (odpowiedzialność *pro viribus hereditatis*)⁴.

³ Por.: J. S. Piąkowski, *Prawo spadkowe. Zarys wykładu*, wyd. 5, zaktualizował i uzupełnił B. Kordasiewicz, Warszawa 2002, s. 176–177.

⁴ Por.: E. Drozd, [w:] *System prawa cywilnego. Prawo spadkowe*, t. 4, red. J. S. Piąkowski, Wrocław–Warszawa–Kraków 1986, s. 357–358; J. S. Piąkowski, *Prawo spadkowe...*, s. 177.

Pomimo zróżnicowania wskazanych metod ograniczenia odpowiedzialności spadkobierców za długi spadkowe, należy zwrócić uwagę, że w istocie zmierzają one do realizacji tożsamesgo celu, tak z perspektywy ochrony interesów spadkobierców, jak i z perspektywy ochrony interesów wierzycieli spadkodawcy⁵. Z punktu widzenia ochrony interesów spadkobierców celem tym jest zagwarantowanie spadkobiercom ponoszącym odpowiedzialność za długi spadkowe, że ewentualna ingerencja w ich majątki następująca wskutek realizacji wierzytelności przez wierzycieli spadkodawcy nie wykroczy poza wartość korzyści uzyskanych przez spadkobierców w drodze dziedziczenia. Z punktu widzenia ochrony interesów wierzycieli spadkodawcy celem tym jest dążenie do zagwarantowania wierzycielom spadkodawcy, że majątek spadkodawcy istniejący w chwili otwarcia spadku i stanowiący potencjalne źródło zaspokojenia ich wierzytelności, nie ulegnie nadmiernemu zmniejszeniu, wskutek zaistnienia okoliczności z perspektywy wierzycieli przypadkowej, jaką jest otwarcie spadku⁶. Przyjęcie na gruncie danego systemu normatywnego regulacji zapewniającej konsekwentną realizację wskazanego celu uznać należy za prowadzącą do właściwego wyważenia ochrony interesów spadkobierców i wierzycieli spadkodawcy.

Unormowanie zakresu odpowiedzialności spadkobierców za długi spadkowe przyjęte na gruncie polskiego prawa spadkowego odwołuje się do przedmiotowego oraz rachunkowego ograniczenia odpowiedzialności spadkobierców za długi spadkowe. W okresie pomiędzy otwarciem a przyjęciem spadku spadkobiercy ponoszą odpowiedzialność za długi spadkowe zawsze tylko ze spadku (art. 1030, zd. 1 kc). Odpowiedzialność spadkobierców za długi spadkowe po przyjęciu spadku jest natomiast ograniczona do wysokości wartości praw mająt-

⁵ Zgodnie z poczynionymi wyżej ustaleniami terminologicznymi, wierzyciele spadkodawcy to takie podmioty, których wierzytelności względem spadkodawcy nie wygasły z chwilą otwarcia spadku, lecz przysługują im nadal względem spadkobierców.

⁶ Majątek stanowiący potencjalne źródło zaspokojenia wierzytelności wierzycieli spadkodawcy ulega wszakże zwykle pewnemu zmniejszeniu z chwilą otwarcia spadku, choćby poprzez powstanie z otwarciem spadku określonych wierzytelności.

kowych wchodzących w skład majątku spadkowego (art. 1031 § 2, zd. 1 kc), o ile spadkobierca – nieskrępowany w tym zakresie stanowiskiem innych podmiotów – zagwarantuje sobie ograniczenie odpowiedzialności za długi spadkowe poprzez przyjęcie spadku z dobrodziejstwem inwentarza (por. art. 1012 kc, art. 1015 kc, art. 1016 kc, art. 1023 kc).

Powyższe uregulowanie niewątpliwie wskazuje, że ustawodawca polski z jednej strony daje wyraz stanowisku, iż ingerencja w majątek spadkobiercy przez wierzycieli spadkodawcy nie powinna wykraczać poza wartość korzyści uzyskanych przez spadkobiercę w wyniku dziedziczenia, z drugiej zaś zmierza do zapewnienia wierzycielom spadkodawcy sytuacji możliwie nie pogorszonej w stosunku do okresu przed otwarciem spadku⁷. Kształt przedstawionej regulacji nie upoważnia jednakże do sformułowania tezy, że przedstawione rozwiązania normatywne zapewniają konsekwentną realizację wskazanego celu. Należy bowiem zwrócić uwagę, że wpływ na jego osiągnięcie ma nie tylko uregulowanie normujące zakres odpowiedzialności spadkobierców za długi spadkowe, lecz również unormowanie charakteru odpowiedzialności spadkobierców za długi spadkowe.

Charakter odpowiedzialności spadkobierców za długi spadkowe

W razie, gdy do dziedziczenia dochodzi więcej niż jeden spadkobierca, konieczne staje się normatywne uregulowanie charakteru odpowiedzialności spadkobierców za długi spadkowe. Odpowiedzialność współspadkobierców za długi spadkowe ma zwykle charakter odpowiedzialności solidarnej lub odpowiedzialności podzielnej (*pro rata*

⁷ Wskazują na to także inne uregulowania, w świetle których ustawodawca zmierza do zagwarantowania wierzycielom spadkodawcy pozycji nie pogorszonej w stosunku do okresu przed otwarciem spadku – por. np. co do kolejności spłacania długów spadkowych: J. Gwiazdomorski, *Prawo spadkowe w zarysie*, wyd. 5, opracował i zaktualizował A. Mączyński, Warszawa 1990, s. 193–196.

parte). Odpowiedzialność solidarna spadkobierców stwarza wierzycielowi możliwość żądania całości lub części świadczenia od wszystkich spadkobierców łącznie, od kilku z nich lub od każdego z osobna, a zaspokojenie wierzyciela przez któregokolwiek ze spadkobierców zwalnia pozostałych, zaś spadkobiercom przysługują względem siebie roszczenia regresowe. Odpowiedzialność podzielna spadkobierców powoduje podział długów obciążających spadkobierców, stwarzając wierzycielowi możliwość żądania części świadczeń od każdego ze spadkobierców z osobna. Podział długów następuje w odpowiednim stosunku, zwykle w oparciu o wielkość udziałów, w których spadkobiercy dochodzą do dziedziczenia lub w oparciu o wartość korzyści uzyskiwanych przez spadkobierców w związku z dziedziczeniem⁸.

Charakter odpowiedzialności spadkobierców za długi spadkowe na gruncie polskiego prawa spadkowego nie jest uregulowany w sposób jednolity. Spadkobiercy do chwili działu spadku ponoszą solidarną odpowiedzialność za długi spadkowe, zaś od chwili działu spadku odpowiadają za długi spadkowe w stosunku do wielkości udziałów (art. 1034 kc). Takie uregulowanie oznacza, że dokonanie działu spadku powoduje zmianę charakteru odpowiedzialności spadkobierców za długi spadkowe. Z chwilą uzyskania skutków prawnych przez dział spadku ustaje, co do zasady, odpowiedzialność solidarna spadkobierców, zaś każdy z nich odpowiada za długi spadkowe samodzielnie w stosunku do wielkości przysługującego mu udziału w majątku spadkowym⁹.

⁸ Por.: E. Drozd, [w:] *System...*, s. 360; E. Skowrońska, *Odpowiedzialność...*, s. 57–59.

⁹ Zmiana charakteru odpowiedzialności spadkobierców za długi spadkowe z odpowiedzialności solidarnej w odpowiedzialność podzielną w stosunku do wielkości udziałów jest zasadą, od której w świetle uregulowań prawa polskiego zachodzą dwa rodzaje wyjątków. Po pierwsze, w odniesieniu do niektórych długów spadkowych dokonanie działu spadku powoduje zmianę charakteru odpowiedzialności spadkobierców za długi spadkowe z odpowiedzialności solidarnej w odpowiedzialność inną niż odpowiedzialność w stosunku do wielkości udziałów. Po drugie, w odniesieniu do niektórych długów spadkowych dokonanie działu spadku nie powoduje zmiany charakteru ponoszonej przez spadkobierców odpowiedzialności za długi spadkowe – por. np.: J. Biernat, [w:] *Prawo spadkowe. Pytania, kazusy, tablice*, Warszawa 2003, s. 42; E. Drozd, [w:] *System...*, s. 380–381; E. Skowrońska, *Odpowiedzialność...*, s. 95. Należy w tym miejscu zwrócić uwagę, że w istocie dokonanie działu spadku powoduje nie tylko zmianę charakteru odpowiedzialności spadkobierców za długi spadkowe, lecz również zmianę charakteru prawnego samych długów

Obowiązujące na gruncie prawa polskiego uregulowanie charakteru odpowiedzialności spadkobierców za długi spadkowe ma istotny wpływ na określenie sytuacji prawnej, tak spadkobierców, jak i wierzycieli spadkodawcy, zarówno przed dokonaniem działu spadku (1), jak i po dokonaniu działu spadku (2).

1. Istnienie solidarności biernej po stronie spadkobierców w okresie poprzedzającym dokonanie działu spadku oznacza, że wierzyciel spadkodawcy może żądać całości lub części świadczenia od wszystkich spadkobierców łącznie, od kilku z nich lub od każdego z osobna, a zaspokojenie wierzyciela przez któregokolwiek ze spadkobierców zwalnia pozostałych (art. 1034 § 1, zd. 1 kc w związku z art. 366 § 1 kc)¹⁰. Przesądza to, że możliwe jest zaistnienie sytuacji, w której jeden ze spadkobierców spełni świadczenie na rzecz wierzyciela w całości, co z kolei oznacza, iż ingerencja wierzyciela w majątek danego spadkobiercy wykraczać będzie poza wartość korzyści uzyskanych przez spadkobiercę w wyniku dziedziczenia. Możliwość zaistnienia wskazanej sytuacji nie znaczy wszakże, że przyjęcie solidarnej odpowiedzialności spadkobierców przed działem spadku wyklucza prawidłowe funkcjonowanie zasady gwarantującej odpowiednią relację pomiędzy wartością korzyści uzyskiwanych w drodze dziedziczenia a odpowiedzialnością za długi spadkowe. Stosownie do art. 1034 § 1, zd. 2 kc, w razie, gdy w okresie istnienia odpowiedzialności solidarnej spadkobierców za długi spadkowe, jeden ze spadkobierców spełnił świadczenie, wówczas może żądać zwrotu od pozostałych spadkobierców w częściach, które odpowiadają wielkości przysługujących im udziałów w majątku spadkowym. Spadkobierca, który spełnił świadczenie

spadkowych. W miejsce jednego długu, za który wszyscy spadkobiercy odpowiadali solidarnie, powstaje, co do zasady, tyle długów o samodzielnym byciu prawnym, ilu jest spadkobierców. E. Drozd, [w:] *System...*, s. 381–382.

¹⁰ W tym miejscu należy zwrócić uwagę, że stosownie do art. 779 § 1 kpc, do egzekucji ze spadku konieczny jest – aż do działu spadku – tytuł egzekucyjny przeciwko wszystkim spadkobiercom. Takie uregulowanie oznacza, że prowadzenie przez wierzyciela egzekucji względem składników majątku spadkowego wymaga tytułu egzekucyjnego przeciwko wszystkim spadkobiercom również w razie, gdy realizuje on swoją wierzytelność względem choćby jednego z dłużników solidarnych.

na rzecz wierzyciela może zatem, w drodze realizacji roszczeń regresowych, doprowadzić do sytuacji, w której wartość świadczeń poniesionych przez poszczególnych spadkobierców w związku ze spełnieniem świadczenia na rzecz wierzyciela nie będzie wykraczała poza wartość korzyści przypadających im w drodze dziedziczenia.

Oznacza to, że omawiane unormowanie zapewnia wymagany stopień ochrony tak spadkobiercom, którzy mogą doprowadzić do sytuacji, w której ingerencja w ich majątki następująca wskutek realizacji wierzytelności nie wykroczy poza wartość korzyści uzyskanych przez nich w drodze dziedziczenia – jak i wierzycielom, dla których majątek spadkodawcy istniejący w chwili otwarcia spadku i stanowiący potencjalne źródło zaspokojenia wierzytelności, nie ulega zasadniczemu zmniejszeniu wskutek otwarcia spadku.

2. Z chwilą uzyskania skutków prawnych przez dział spadku ustaje solidarna odpowiedzialność spadkobierców za długi spadkowe. Każdy ze spadkobierców odpowiada za długi spadkowe samodzielnie w stosunku do wielkości przysługującego mu udziału w majątku spadkowym. O zmianie charakteru odpowiedzialności spadkobierców za długi spadkowe decyduje zatem zawsze sam fakt dokonania działu spadku, nie zaś treść umowy o dział spadku, czy postanowienia o dziale spadku. Odpowiedzialność spadkobierców za długi spadkowe po dokonaniu działu spadku nie jest zatem związana z wartością praw majątkowych uzyskanych przez spadkobierców w wyniku dokonania działu spadku, lecz determinowana jest wyłącznie wielkością przysługujących spadkobiercom udziałów w majątku spadkowym wynikających z powołania do dziedziczenia¹¹.

Jednocześnie należy zwrócić uwagę, że na gruncie prawa polskiego brak jest unormowania wprowadzającego wymóg zachowania określo-

¹¹ Por. np.: E. Drozd, [w:] *System...*, s. 382; J. Kremis, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, wyd. 2, Warszawa 2006, s. 1558; J. S. Piąkowski, *Prawo spadkowe...*, s. 179, 186; J. Pietrzykowski, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 3, red. J. Pietrzykowski, Warszawa 1972, s. 1956–1957; E. Skowrońska-Bocian, *Komentarz do kodeksu cywilnego. Księga czwarta. Spadki*, wyd. 7, Warszawa 2006, s. 224; J. Stobienia, *Realizacja praw wierzycieli spadkodawcy po dziale spadku*, „Zeszyty Naukowe Instytutu Badania Prawa Sądowego” 1982, nr 17–18, s. 101–102.

nej relacji pomiędzy wartością udziału w majątku spadkowym przysługującego danemu spadkobiercy, a wartością korzyści uzyskiwanych przez tegoż spadkobiercę w wyniku dokonania działu spadku, w szczególności zaś brak jest unormowania wprowadzającego wymóg zachowania równej wartości korzyści uzyskiwanych w wyniku dokonania działu spadku i wartości udziału w majątku spadkowym¹². Rozdział korzyści majątkowych uzyskiwanych w wyniku działu spadku może nastąpić w zasadzie w dowolnych proporcjach pomiędzy stronami umowy o dział spadku, czy uczestnikami postępowania o dział spadku, niezależnie od wartości przysługujących tymże podmiotom udziałów w majątku spadkowym, byleby tylko treść umowy o dział spadku lub kształt postanowienia nie wykraczały poza granice wyznaczone prawem przedmiotowym (por. art. 58 § 1 i 2 kc, art. 688 kpc w związku z art. 622 kpc, art. 687 kpc). Oznacza to, że możliwe jest zaistnienie sytuacji, w której podmiot będący stroną umowy o dział spadku lub uczestnikiem postępowania o dział spadku, bądź nie uzyska żadnej korzyści majątkowej z majątku spadkowego, bądź uzyska korzyść majątkową o wartości mniejszej niż wartość przysługującego mu udziału w majątku spadkowym.

Ustalenie charakteru odpowiedzialności spadkobierców za długi spadkowe po dziale spadku w oparciu o odwołanie się do wielkości przysługujących spadkobiercom udziałów w majątku spadkowym, w połączeniu z brakiem normatywnego wymogu zachowania przy dokonywaniu działu spadku relacji równości pomiędzy wartością udziału w majątku spadkowym przysługującego danemu spadkobiercy, a wartością uzyskiwanych przez niego korzyści, może prowadzić do powstania dwojakiego rodzaju zagrożeń.

Z jednej strony, może dojść do zagrożenia interesów spadkobierców ponoszących odpowiedzialność za długi spadkowe. W razie, gdy korzyść majątkowa uzyskana przez danego spadkobiercę w wyniku działu spadku ma wartość mniejszą niż wartość przysługującego

¹² Por. więcej na ten temat: J. Biernat, „Umowny dział spadku w polskim prawie cywilnym”, niepublikowana praca doktorska, Wydział Prawa i Administracji UJ, Kraków 2006, s. 44–48.

mu udziału w majątku spadkowym, wówczas ewentualna ingerencja w jego majątek następująca wskutek realizacji wierzytelności przez wierzycieli spadkodawcy może wykroczyć poza wartość tego, co spadkobierca w istocie uzyskał w związku z dziedziczeniem.

Z drugiej strony, może dojść do zagrożenia interesów wierzycieli spadkodawcy. W razie, gdy w wyniku dokonania działu spadku dany spadkobierca nie uzyskał żadnej korzyści majątkowej bądź korzyść majątkowa uzyskana przez niego ma wartość mniejszą niż wartość przysługującego mu udziału w majątku spadkowym, wówczas majątek stanowiący potencjalne źródło zaspokojenia wierzytelności ulega zmniejszeniu w stosunku do chwili otwarcia spadku, a w skrajnym przypadku przestaje istnieć. Wymiar przestawionych zagrożeń wymyka się jednolitej ocenie.

Oceniając potencjalne zagrożenie interesów spadkobierców należy zwrócić uwagę na istotny wpływ spadkobierców na zaistnienie okoliczności kreującej wskazane zagrożenie. Wartość korzyści uzyskiwanych w wyniku działu spadku, czy też szerzej – relacja pomiędzy wartością udziału w majątku spadkowym a wartością korzyści uzyskiwanych w wyniku działu spadku, jest wynikiem zawarcia umowy o dział spadku lub wydania postanowienia o dziale spadku w oparciu o zgodny wniosek uczestników postępowania, a zatem wynikiem zdarzeń wymagających akceptacji samego spadkobiercy, albo też wynikiem wydania postanowienia o dziale spadku wprawdzie w braku zgodnego wniosku uczestników postępowania, jednakże również stanowiącego zdarzenie, na kształt którego spadkobierca mógł mieć wpływ składając odpowiednie wnioski w toku postępowania. Prowadzi to do wniosku, że ewentualne zagrożenie interesów spadkobierców związane z odpowiedzialnością za długi spadkowe po dziale spadku jest zawsze następstwem zdarzenia, na które dany spadkobierca miał lub mógł mieć istotny wpływ. To zatem sam spadkobierca, podejmując określoną aktywność na etapie działu spadku lub nie podejmując takiej aktywności, determinuje swoją ekonomiczną pozycję jako dłużnika. Dokonując oceny zaistniałej sytuacji trzeba pamiętać, że to dany podmiot

prawa winien być uznany, co do zasady, za najbardziej kompetentny, jeśli chodzi o kształtowanie własnej sytuacji majątkowej. Jeśli efektem danego zachowania spadkobiercy jest dział spadku gwarantujący mu uzyskanie korzyści majątkowej o wartości mniejszej niż wartość przysługującego mu udziału w majątku spadkowym lub też nie gwarantujący mu żadnej korzyści, to należy przyjąć, że odpowiada to jego woli i w jego własnym przekonaniu właściwie zabezpiecza jego interesy.

Podjmując próbę oceny potencjalnego zagrożenia interesów wierzycieli spadkodawcy, należy zwrócić uwagę, że podmioty te są pozbawione wpływu na zaistnienie okoliczności kreującej wskazane zagrożenie. Wierzyciel spadkodawcy nie może być stroną umowy o dział spadku, a w konsekwencji nie decyduje o jej treści; nie może być także uczestnikiem postępowania o dział spadku, a zatem nie ma wpływu na kształt postanowienia o dziale spadku¹³. Wierzyciele spadkodawcy pozbawieni są również instrumentów, które pozwalałyby im na doprowadzenie do uchylecia skutków prawnych zawartej umowy o dział spadku¹⁴, czy wydanego postanowienia o dziale spadku, w razie gdy prowadzą one do naruszenia ich interesów poprzez rozdział korzyści nie zachowujący zasady równej wartości udziału w majątku spadkowym przysługującego danemu spadkobiercy i wartości korzyści uzyskiwanych przez tegoż spadkobiercę w wyniku dokonania działu spadku. Prowadzi to do wniosku, że ewentualne zagrożenie interesów wierzycieli spadkodawcy związane z odpowiedzialnością za długi spadkowe po dziale spadku jest następstwem zdarzenia, na które wierzyciele nie mieli i nie mogli mieć wpływu.

W świetle powyższych ustaleń należy wskazać, że o ile możliwe zagrożenie interesów spadkobierców nie powinno pociągać za sobą jednoznacznie negatywnej oceny uregulowania charakteru odpowie-

¹³ Por.: A. Stempniak, *Postępowanie o dział spadku*, Warszawa 2006, s. 111.

¹⁴ Wydaje się, że wyjątkowo, przy spełnieniu odrębnych przesłanek, wierzyciel będzie mógł dochodzić ubezskutecznienia umowy o dział spadku przez odwołanie się do instytucji skargi pauliańskiej (por. art. 527–534 kc). Por. w odniesieniu do umowy o podział majątku wspólnego małżonków: M. Sychowicz, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. K. Piasecki, wyd. 3, Warszawa 2005, s. 254; wyrok SN z 28 kwietnia 2004 r., III CK 469/02, OSNC 2005, nr 5, poz. 85.

działności spadkobierców za długi spadkowe po dziale spadku, o tyle wskazane uregulowanie może być źródłem trudnej do zaakceptowania ingerencji w interesy wierzycieli spadkodawcy. Wskazane uregulowanie nie stwarza wierzycielom spadkodawcy żadnej gwarancji, że majątek stanowiący potencjalne źródło zaspokojenia ich wierzytelności, nie ulegnie zasadniczemu zmniejszeniu wskutek dokonania działu spadku w określonym kształcie. Z punktu widzenia ochrony interesów wierzycieli spadkodawcy nie dochodzi zatem do realizacji podstawowego celu, jaki winien przyświecać unormowaniu instytucji ograniczonej odpowiedzialności spadkobierców za długi spadkowe.

Odpowiedzialność spadkobierców za długi spadkowe po dziale spadku *de lege ferenda*

Stan rzeczy, w którym obowiązujące na gruncie prawa polskiego uregulowanie charakteru odpowiedzialności spadkobierców za długi spadkowe po dziale spadku może prowadzić do nieuzasadnionej ingerencji w interesy wierzycieli spadkodawcy, należy ocenić negatywnie. Wobec faktu, że możliwość zaistnienia negatywnych skutków prawnych nie może być usunięta w drodze przeprowadzenia odpowiedniej wykładni obowiązujących norm prawnych, zasadne zdaje się być postulowanie o interwencję ustawodawcy i zmianę obecnie obowiązującego materiału normatywnego w taki sposób, by wyłączyć (ograniczyć) możliwość pokrzywdzenia wierzycieli spadkodawcy. Zmiana taka winna polegać na wprowadzeniu unormowania gwarantującego wierzycielom spadkodawcy, że majątek stanowiący potencjalne źródło zaspokojenia ich wierzytelności nie ulegnie zasadniczemu zmniejszeniu wskutek dokonania działu spadku w określonym kształcie. Realizacja wskazanego celu może nastąpić bądź poprzez wprowadzenie unormowania, stosownie do którego spadkobiercy odpowiadałoby za długi spadkowe po dziale spadku w stosunku do wartości korzyści otrzymanych w wyniku działu spadku, bądź

poprzez utrzymanie solidarnej odpowiedzialności spadkobierców za długi spadkowe również po dziale spadku.

Wydaje się, że ewentualna nowelizacja przepisów Kodeksu cywilnego winna opierać się na przyjęciu pierwszej z przedstawionych możliwości¹⁵. Przemawiają za tym w szczególności następujące argumenty.

Po pierwsze, unormowanie takie gwarantowałoby pełniejszą ochronę wierzycieli spadkodawcy poprzez usunięcie niedostatków regulacji w obecnie obowiązującym kształcie. Wiążąc zakres odpowiedzialności za długi spadkowe danego spadkobiercy z wartością korzyści uzyskiwanych przez tegoż spadkobiercę w wyniku działu spadku, pozwalałoby na ograniczenie możliwości zaistnienia sytuacji, w której realizacja wierzytelności przysługującej uprzednio względem spadkodawcy nie byłaby faktycznie możliwa z uwagi na zmniejszenie (likwidację) majątku spadkobiercy w stosunku do chwili otwarcia spadku, wskutek dokonania działu spadku w określonym kształcie. Kształt działu spadku, czy też mówiąc ściślej – wartość korzyści uzyskiwanych w wyniku działu spadku przez danego spadkobiercę, determinowałaby jego odpowiedzialność za długi spadkowe.

Po drugie, przedstawione unormowanie chroniłoby w szerszym zakresie nie tylko wierzycieli spadkodawcy, lecz także wierzycieli, których wierzytelności powstały w związku z otwarciem spadku i przysługują względem spadkobierców. Także w odniesieniu do tych podmiotów realizowana byłaby bowiem zależność pomiędzy odpowiedzialnością za długi spadkowe a wartością korzyści uzyskiwanych przez spadkobierców w wyniku działu spadku.

Po trzecie, proponowane unormowanie zapewniłoby pełniejszą ochronę wierzycieli spadkobiercy. Należy zwrócić uwagę, że w razie, gdy w wyniku dokonania działu spadku dany spadkobierca nie uzyskał żadnej korzyści majątkowej, bądź korzyść majątkowa uzyskana przez niego ma wartość mniejszą niż wartość przysługującego mu udziału w majątku spadkowym, wówczas majątek stanowiący potencjalne

¹⁵ Zwolenników w nauce prawa ma wszakże również druga z przedstawionych możliwości – por. J. Stobienia, *Realizacja...*, s. 109–110.

źródło zaspokojenia wierzytelności przysługujących wszelkim wierzycielom ulega zmniejszeniu w stosunku do okresu pomiędzy otwarciem spadku a działem spadku. Oznacza to, że wskutek dokonania działu spadku pogorszeniu może ulec nie tylko sytuacja wierzycieli spadku, ale i wierzycieli spadkobiercy. Wskazane pogorszenie związane jest z ekonomicznym zmniejszeniem aktywów majątku spadkobiercy, przy braku ekonomicznych zmian po stronie pasywów. Może to prowadzić do wyłączenia (ograniczenia) możliwości zaspokojenia wierzycieli spadkobiercy, których wierzytelności konkurują z wierzytelnościami wierzycieli spadku i kierowane są do tego samego majątku, którego wartość po działu spadku ograniczona jest w stosunku do okresu przed działem spadku. Należy również zwrócić uwagę, że na gruncie prawa polskiego brak jest instytucji chroniącej wierzycieli spadkobiercy przed zaistnieniem wskazanego zagrożenia¹⁶ oraz na okoliczność, iż wierzyciele spadkobiercy są pozbawieni wpływu na dokonanie i kształt działu spadku oraz na powstanie określonych skutków prawnych działu spadku¹⁷. Proponowane rozwiązanie pozwalałoby na ograniczenie możliwości zaistnienia sytuacji, w której realizacja wierzytelności przysługującej wierzycielowi spadkobiercy nie byłaby faktycznie możliwa z uwagi na konkurencję z wierzytelnością przysługującą wierzycielowi spadku. Powiązanie wartości korzyści uzyskiwanych przez dany podmiot w wyniku działu spadku z zakresem odpowiedzialności ponoszonej względem wierzycieli spadku, ograniczałoby możliwość realizacji wierzytelności przysługujących wierzycielom spadku kosztem realizacji wierzytelności przysługujących wierzycielom spadkobiercy.

Po czwarte, postulowane unormowanie uznać należy za korzystne z punktu widzenia ochrony interesów spadkobierców. Pozwala ono uniknąć sytuacji, w której wskutek realizacji wierzytelności przysługującej uprzednio względem spadkodawcy, doszłoby do ingerencji

¹⁶ Instytucją taką na gruncie innych systemów normatywnych jest tzw. oddzielenie majątków (*separatio bonorum*) – por.: E. Drozd, [w:] *System...*, s. 358–359; E. Skowrońska, *Odpowiedzialność...*, s. 152–153.

¹⁷ Wyjątkowo wierzyciele spadkobiercy będą mogli wziąć udział w postępowaniu o dział spadku – por.: A. Stempniak, *Postępowanie...*, s. 118–120.

w majątek spadkobiercy wykraczającej poza wartość tego, co spadkobierca rzeczywiście uzyskał w związku z powołaniem do dziedziczenia. Wprawdzie, jak wskazano wyżej, możliwość naruszenia interesów spadkobierców wskutek dokonania działu spadku w określonym kształcie, nie powinna podlegać jednoznacznie negatywnej ocenie, a to z uwagi na istotny wpływ spadkobierców na kształt działu spadku, to jednakże nie wyklucza to pozytywnej oceny regulacji chroniącej spadkobierców w sposób pełniejszy.

Po piąte, należy stwierdzić, że proponowane rozwiązanie funkcjonuje już w pewnym zakresie na gruncie prawa polskiego. Zgodnie z art. 1081, zd. 2 kc każdy ze spadkobierców ponoszących odpowiedzialność za długi spadkowe związane z prowadzeniem gospodarstwa rolnego, ponosi odpowiedzialność w stosunku do wartości, a nie wielkości otrzymanego udziału. Oznacza to, że postulowana zmiana normatywna nie wiązałaby się z koniecznością wprowadzenia regulacji stanowiącej na gruncie prawa polskiego całkowite *novum*, co mogłoby mieć niebagatelne znaczenie dla praktyki jej stosowania.

Po szóste, warto zwrócić uwagę na pewne wątpliwości, jakie mogłyby się wiązać z utrzymaniem solidarnej odpowiedzialności spadkobierców za długi spadkowe po dziale spadku. Przede wszystkim, solidarna odpowiedzialność spadkobierców za długi spadkowe związana jest z istnieniem wspólności majątku spadkowego. Solidarna odpowiedzialność za długi spadkowe jest „odpowiednikiem” w odniesieniu do długów, wspólności majątku spadkowego w odniesieniu do praw. Innymi słowy, odpowiedzialność solidarna istnieje dlatego, że spadkobiercom przysługuje współuprawnienie względem pewnego majątku. W momencie, w którym współuprawnienie ustaje, a następuje to z chwilą dokonania działu spadku, brak jest uzasadnienia dla utrzymywania odpowiednika tej instytucji w odniesieniu do długów spadkowych¹⁸. Nadto, utrzymanie solidarnej odpowiedzialności spadkobierców za długi spadkowe po dziale spadku byłoby sprzeczne z celem działu spadku, jakim jest „wyod-

¹⁸ Por. np.: J. Pietrzykowski, [w:] *Kodeks...*, s. 1956–1957; E. Skowrońska-Bocian, *Komentarz...*, s. 224.

rębnienie” pozycji prawnej każdego z podmiotów, których dotyczy dział spadku. Wreszcie, utrzymanie solidarnej odpowiedzialności spadkobierców za długi spadkowe po dziale spadku stwarzałoby wierzycielom możliwość ingerencji w majątek danego spadkobiercy wykraczającej poza wartość korzyści uzyskanych przez tegoż spadkobiercę w wyniku działu spadku. Wprawdzie w drodze realizacji roszczeń regresowych spadkobierca mógłby doprowadzić do sytuacji, w której wartość świadczeń poniesionych przez poszczególnych spadkobierców w związku ze spełnieniem świadczenia na rzecz wierzyciela nie będzie wykraczała poza wartość korzyści przypadających im w drodze dziedziczenia, jednakże osiągnięcie wskazanego skutku odsunięte byłoby w czasie wiążąc się jednocześnie z pewnymi utrudnieniami.

Uwagi końcowe

Postulat uzależnienia odpowiedzialności spadkobierców za długi spadkowe po dziale spadku od wartości uzyskiwanych przez nich w dziale spadku korzyści, zmierza do zapewnienia prawidłowego funkcjonowania zasady gwarantującej odpowiednią relację pomiędzy wartością korzyści uzyskiwanych przez spadkobierców w związku z dziedziczeniem a odpowiedzialnością za długi spadkowe, prowadząc do właściwego zabezpieczenia interesów tak spadkobierców, jak i wierzycieli spadkodawcy¹⁹. Z punktu widzenia ochrony interesów spadkobierców gwarantuje, że ewentualna ingerencja w ich majątki następująca wskutek realizacji wierzytelności nie wykroczy poza wartość korzyści uzyskanych przez nich w związku z dziedziczeniem również po dziale spadku. Z punktu widzenia ochrony interesów wierzycieli spadkodawcy gwarantuje, że majątek spadkodawcy istniejący w chwili otwarcia spadku i stanowiący potencjalne źródło zaspokojenia ich wierzytelności, nie ulegnie zasadniczemu zmniejszeniu wskutek dokonania działu spadku.

¹⁹ A także innych podmiotów, takich jak wierzyciele spadkobiercy czy wierzyciele, których wierzytelności powstały w związku z otwarciem spadku i przysługują względem spadkobierców.

Proponowane posunięcie legislacyjne wpisuje się również właściwie w zespół innych uregulowań dotyczących odpowiedzialności spadkobierców za długi spadkowe oraz działu spadku. W odniesieniu do odpowiedzialności spadkobierców za długi spadkowe, proponowane rozwiązanie pozwala na pełniejsze zadośćuczynienie wynikającemu z uregulowania zakresu odpowiedzialności spadkobierców za długi spadkowe oczekiwaniu, że ingerencja w majątek spadkobiercy przez wierzycieli spadkodawcy nie powinna wykraczać poza wartość korzyści uzyskanych przez spadkobiercę w wyniku dziedziczenia, zmierzając jednocześnie do zapewnienia wierzycielom spadkodawcy sytuacji możliwie nie pogorszonej w stosunku do okresu przed otwarciem spadku. W odniesieniu do działu spadku, proponowane rozwiązanie współgra z uregulowaniem umożliwiającym spadkobiercom takie ukształtowanie działu spadku, w ramach którego nie dojdzie do zachowania równej wartości udziału w majątku spadkowym przysługującego danemu spadkobiercy i wartości korzyści uzyskiwanych przez tegoż spadkobiercę w wyniku działu spadku.

Bibliografia

J. Biernat, [w:] J. Biernat, P. Cybula, *Prawo spadkowe. Pytania, kazusy, tablice*, Warszawa 2003.

J. Biernat, „Umowny dział spadku w polskim prawie cywilnym”, niepublikowana praca doktorska, Wydział Prawa i Administracji UJ, Kraków 2006.

E. Drozd, [w:] *System prawa cywilnego. Prawo spadkowe*, t. 4, red. J. S. Piątowski, Wrocław–Warszawa–Kraków 1986.

J. Gwiazdomorski, *Prawo spadkowe w zarysie*, wyd. 5, opracował i zaktualizował A. Mączyński, Warszawa 1990.

J. Kremis, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, wyd. 2, Warszawa 2006.

J. S. Piątoski, *Prawo spadkowe. Zarys wykładu*, wyd. 5, zaktualizował i uzupełnił B. Kordasiewicz, Warszawa 2002.

J. Pietrzykowski, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 3, red. J. Pietrzykowski, Warszawa 1972.

E. Skowrońska, *Odpowiedzialność spadkobierców za długi spadkowe*, Warszawa 1984.

E. Skowrońska-Bocian, *Komentarz do kodeksu cywilnego. Księga czwarta. Spadki*, wyd. 7, Warszawa 2006.

A. Stempniak, *Postępowanie o dział spadku*, Warszawa 2006.

J. Stobienia, *Realizacja praw wierzycieli spadkodawcy po działle spadku*, „Zeszyty Naukowe Instytutu Badania Prawa Sądowego” 1982, nr 17–18.

M. Sychowicz, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. K. Piasecki, wyd. 3, Warszawa 2005.

Summary

One of the legal effects of the partition of succession is a change in the heirs' liability for the debts of succession from the joint and several liability into the liability related to the shares in the undivided property. Heirs' liability for the debts of successions after the partition of succession has no relation with the value of the proprietary rights granted to heirs as a result of the partition of succession. What is more, Polish civil law does not stipulate any relation between the value of the proprietary rights granted to heirs as a result of the partition of succession and the value of the heirs' share in the undivided property. As this may lead to the breach of interests of the creditors of the succession grantor and some other parties, an amendment to the Polish civil code is required. This amendment should consist in the introduction to the Polish legal system heirs' liability for the debts of succession related to the value of the proprietary rights granted to heirs as a result of the partition of succession.